

TWEE VLIEGEN IN EEN KLAP

Peter Klok

Tolhuis 24-26, 6537 MH Nijmegen

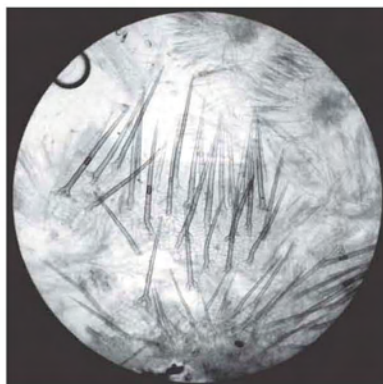
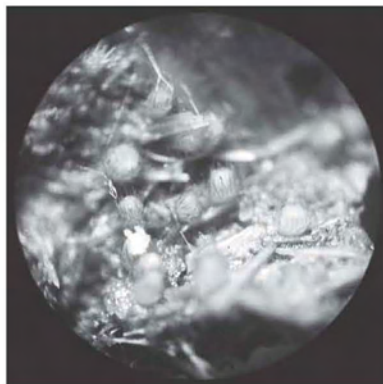
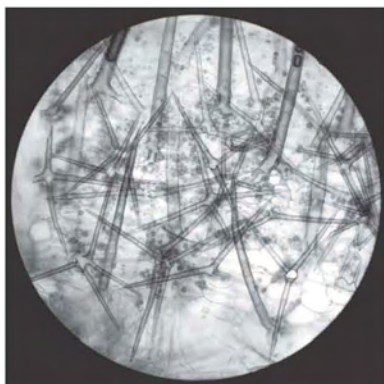
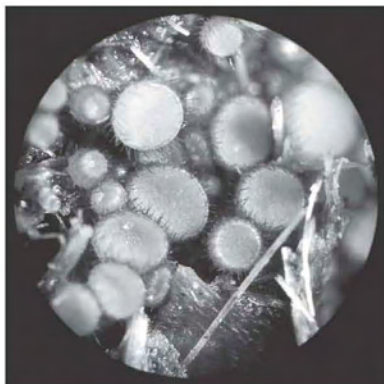
Klok, P.F. 2006. Two flies at one stroke. *Coolia* 49(4): 181–183.

Descriptions of two cases in which two different species of the same genus (*Cheilymenia* in one case, *Anthracobia* in the other) were found together on the same substrate.

Een stuk Limburgse vlaai gaat er bij mij altijd wel in, dus ik kijk om meerdere redenen watertandend uit naar de excursie van de paddestoelenwerkgroep “Rijk van Nijmegen” naar de Bergerheide bij Bergen (Noord-Limburg). Het gebied is grotendeels ‘nieuwe’ natuur: een groot landbouwgebied is jaren geleden afgeplagd en van een aantal vennetjes

en koeienbegrazing voorzien. Prachtig om er doorheen te lopen: lekker stil, mooie vergezichten en interessante paddenstoelen. Wat vlaaien betreft viel het deze keer echter bar tegen, want er was uiteindelijk maar één soort, namelijk de koeienvlaai!

Maar als ware liefhebber bekijk je alles goed, en jawel, op een (blijkbaar lekkere!) vlaai zie ik een topping van groepjes oranje schoteltjes met donkere randbehaaring. Waarschijnlijk *Cheilymenia*. Foto's gemaakt en wat substraat met vruchtlichamen van twee groepjes

Figuur 1. *Cheilymenia stercorea*. Boven: vruchtlichamen (vergroting 25×); onder: stervormige elementen rond de basis van de haren (vergroting 200×). Bergen (L), Bergerheide, 5 november 2005. (De vergrotingsmaatstaf bij deze en de volgende foto's slaat op alleen de vergroting van de microscoop.)

Figuur 2. *Cheilymenia fimicola*. Boven: vruchtlichamen (vergroting 25×); onder: haren zonder stervormige elementen rond de basis (vergroting 100×). Bergen (L), Bergerheide, 5 november 2005.

meegenomen om thuis na te genieten. Er zijn namelijk een paar soorten die alleen microscopisch te onderscheiden zijn, al meen ik met het blote oog ook wat verschil tussen de groepjes te zien. Maar dat laatste kan bijvoorbeeld met de leeftijd (van de vruchtlichamen, niet van de waarnemer) te maken hebben: van het ene groepje zijn de vruchtlichamen nogal plat en groot, terwijl die van het andere groepje wat meer komvormig en kleiner in doorsnee zijn (zie figuren 1 en 2, boven).

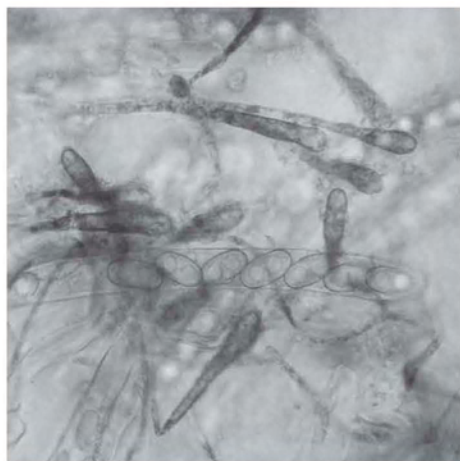
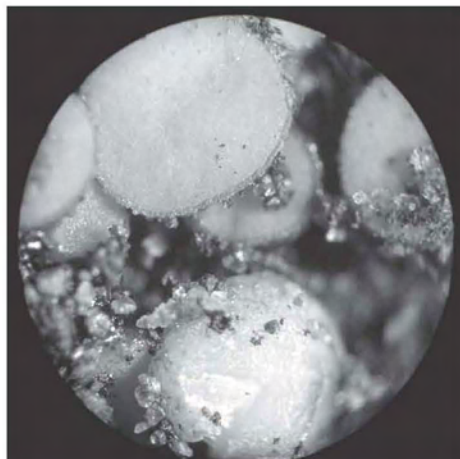
Onder de microscoop blijkt er inderdaad verschil te zijn (fig. 1 en 2, onder)! Het ene groepje heeft stervormige elementen rond de basis van de grote, wortelende haren langs de buitenrand van het schoteltje en is *Cheilymenia stercorea* (Mestborstelbekertje); het andere heeft die elementen niet en is *Cheilymenia fimicola* (Oranje borstelbekertje). Om 'leeftijdsverschillen' zo veel mogelijk uit te sluiten, bekijk ik zowel kleinere (jongere?) als grotere (oudere?) vruchtlichamen van beide groepjes en het resultaat onder de microscoop is consistent: vruchtlichamen uit het ene groepje hebben altijd stervormige elementen en vruchtlichamen uit het andere groepje nooit.

Leuk! Maar nog leuker is, dat ik een paar dagen later in Heumensoord bij Nijmegen eenzelfde geval van 'twee vliegen in een klap' tegenkom. Alleen moet 'koeienvlaai' door 'brandplek' en '*Cheilymenia*' door '*Anthracobia*' vervangen worden en zit het verschil tussen de twee 'vliegen' in dit geval in een al dan niet optredende verkleuring van de parafysen.

Het gaat nu om *Anthracobia macrocystis* (Oranjerood houtskoolbekertje) en *Anthracobia melaloma* (Gewoon houtskoolbekertje). Beide vind ik zowel op de brandplek zelf als op een verkoold stam die op de brandplek ligt. De parafysen van *A. macrocystis* verkleuren groen in Melzer's reagens, de parafysen van *A. melaloma* doen dat niet (zie fig. 3 en 4, onder). Omdat ik zelf geen Melzer's heb, heb ik op een werkgroepavond Melzer's en daarna thuis Lugol gebruikt, die beide dezelfde reacties bleken te geven.

Ook hier denk ik een macroscopisch verschil in de vruchtlichamen te zien (fig. 3 en 4, boven): *A. macrocystis* is wat groter en platter, terwijl *A. melaloma* wat kleiner en meer komvormig is. Bij de laatste zijn daardoor de groepjes haren aan de buitenkant van het kommetje gemakkelijk te zien. Maar of dat in het algemeen geldt, is op grond van dit ene geval natuurlijk helemaal niet zeker.

Figuur 3. *Anthracobia macrocystis*. Boven: vruchtlichamen (vergroting 25×); onder: parafysen die donkergroen (op de foto dus grijs, red.) verkleuren met Lugol (vergroting 400×). Nijmegen, Heumensoord, 8 november 2005.

Van bijvoorbeeld *Suillus bovinus* (Koeienboleet) en *Gomphidius roseus* (Roze spijkerzwam) is het bekend dat ze vaak samen voorkomen. Ze vormen een voorbeeld van paddenstoelen, die ‘iets met elkaar hebben’. Maar er zijn ook voorbeelden van soorten die vaak bij elkaar worden gevonden, alleen omdat ze dezelfde omstandigheden lekker vinden en de twee gevallen die ik aangehaald heb, horen daar waarschijnlijk bij. Maar ik ben toch benieuwd of er, met de beperking dat de soorten van hetzelfde geslacht zijn, een dapper kleermakertje (m/v) is met een geval van ‘zeven in één klap’!

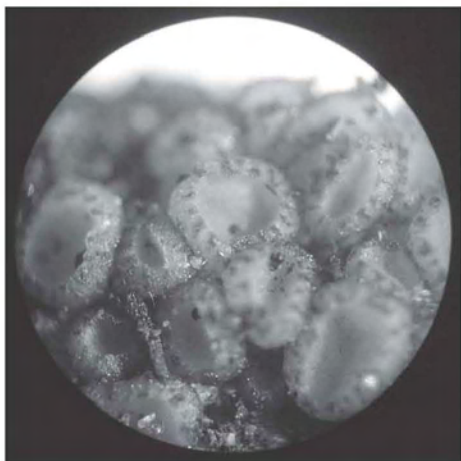
Als literatuur voor determinatie heb ik *Pilze der Schweiz*, Band 1: Ascomyceten (J. Breitenbach & F. Kränzlin, Verlag Mycologia, 1984) en *Nordic Macromycetes*, Volume 1: Ascomycetes (Nordsvamp, 2000) gebruikt.

Naschrift

Na het schrijven van bovenstaand artikel, kreeg ik via Chiel Noordeloos het toen net verschenen boek “A World Monograph of the genus *Cheilymenia*” van Jiří Moravec (IHW-Verlag, 2005) in handen. Daarin bleek *C. fimicola* niet meer als aparte soort vermeld te worden! Zowel in *Pilze der Schweiz* als in *Nordic Macromycetes* is *C. fimicola* (De Notaris & Baglietto) Dennis opgenomen. Volgens Moravec heeft Dennis echter twee verschillende soorten — door Moravec beschreven als resp. *C. coprinaria* en *C. dennisii* — bij elkaar genomen en deze *C. fimicola* genoemd. Belangrijkste verschillen tussen deze twee soorten zijn kortere haren en grotere ascosporen voor *C. dennisii*.

Blijft over de vraag welke van de twee soorten ik gevonden heb. En dat is een probleem, omdat ik geen materiaal bewaard heb en omdat ik in mijn aantekeningen geen maten van haren en ascosporen kan vinden...

Een reden te meer om dit jaar weer voor de vlaaien in het Limburgse te gaan!

Figuur 4. *Anthracobia melaloma*. Boven: vruchtlichamen (vergroting 25×); onder: parafysen die niet verkleuren met Lugol (vergroting 400×). Nijmegen, Heumensoord, 8 november 2005.